

ОБЩНОСТИТЕ С НАСЛЕДСТВО И ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕСИТЕ НА ОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Пламена Заячка

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН

Резюме: Изследването разглежда ролята на общностите с наследство и дигиталните технологии в процесите на опазване и социализация на културно наследство. Представени са ключови концепции и тенденции в контекста на включването на общностите, разширяването на обхвата на културното наследство и ролята на дигиталните технологии. На преден план са изведени различни форми на ангажираност на общностите с наследство. Представени са добри практики и примери в сферата, както и различни методи и технологии, които показват синергиите между общностите и дигиталните технологии в разнообразните им дейности, свързани със съхраняването, дигиталното представяне и популяризиране на културно наследство, обекти, места и практики. В края са изведени основни изводи за синергията между дигиталните технологии и общностите и перспективите им в бъдеще.

Ключови думи: общности с наследство; Конвенция Фаро; дигитални технологии; културно наследство; валоризация

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните десетилетия еволюира представата за културно наследство. Конвенциите, хартите и препоръките на ЮНЕСКО, ИКОМОС и Съвета на Европа (СЕ) са показателни. Прегледът им показва разширяването на обхвата на културното наследство в териториален и съдържателен аспект: паметници и забележителни места (ICOMOS 1964), културно и природно наследство (UNESCO 1972), архитектурно наследство, исторически градове (ICOMOS 1987), културни ландшафти (СЕ 2000), подводно наследство (UNESCO 2001), нематериално културно наследство (UNESCO 2003), исторически градски пейзажи (UNESCO 2011), места с културно значение (ICOMOS 2013). Някои автори обясняват процеса като резултат от „повсеместния обхват на културното наследство“, което се възприема като общо наследство, принадлежащо на човечеството (Lowenthal 1985, p. 10). Други посочват, че се дължи на неговата полза или ценност към настоящия момент (Graham, Tunbridge 2008, p. 2).

Прегледът на нормативните документи показва преход от формално представителство към реално участие в процеса на вземане на решения, като основната тенденция преминава от „културни права“ към основано на участието управление на културното наследство. Тази идея е отразена в Конвенцията от Фаро (СЕ 2005). Централен елемент е значението, което се придава на тези общности и правото им да интерпретират какво е наследство (Stamatoropoulou 2007, p. 45). Въпреки че според френския архитект LeBlanc „всяка общност

притежава наследство“ (LeBlanc 1993, р. 2), тя може и да не припознае това наследство за свое. Именно поради тези причини участието на общностите е важно при идентификацията на обекти като част от културно наследство и носители на памет при т.нар. „процес на валоризация“.

Според Конвенцията дефиницията на „общност с наследство“ е следната: „хора, които ценят и желаят да предадат на бъдещите поколения специфични аспекти на културното наследство“. Тя задава отворен модел на общност, чийто единствен критерий се определя от осъзнаването на ценността на дадено наследство и желанието за неговото съхранение и предаване. Една от причините тези общности да са ценни, е, че участват активно в процеса на съхраняване на културното наследство. В същото време тяхната роля варира значително и до голяма степен зависи от способността им да работят с един от най-ценните ресурси на XXI век – дигиталните технологии.

МЕТОДОЛОГИЯ

Методологията на изследването включва:

- документално проучване на правни нормативни актове на водещи международни организации в областта на опазването на културното наследство, като ЮНЕСКО, ИКОМОС, СЕ и ЕС;

- контент-анализ на научни публикации, отразяващи промените в процесите на опазване и социализация на културно наследство в посока към основано на участието управление и включването на общностите;

- наблюдение и анализ на процесите, протичащи в сферата на развитието на общностите с наследство, и ролята им за опазването, идентифицирането/валоризацията на културно наследство.

Изследването има за цел да маркира и типологизира различните форми на ангажираност на общностите с наследство, които използват дигитални технологии. То се опира на теоретични рамки и на примери от европейски и световен контекст. Целта е да се покаже разнообразието от подходи, с които различни общности използват дигитални средства за опазване, възстановяване, социализация и предаване на културната памет.

Основните въпроси, на които ще бъде търсен отговор, са свързани с това как общностите с наследство и дигиталните технологии участват в процеса на опазване и социализация на определени обекти или практики на културно наследство и повишават ли ефективността като форма на интегриран подход на управление на културното наследство.

Общностите с наследство и дигиталните технологии – типология на взаимодействията и формите на ангажираност

В съвременната епоха общностите с наследство играят все по-ключова роля благодарение на развитието на дигиталните технологии. Употребата на тези инструменти им помага да предадат посланието си, да достигат до и включват по-широки публики и мрежи, както и значително намаляват пречките

за организиране на колективни действия и поради тази причина успешното им използване е от съществено значение.

Съществува богата палитра от дигитални инструменти, като „дигитални презентации, уебсайтове, онлайн платформи и съдържание с отворен достъп, онлайн библиотеки и архиви, виртуални обиколки и изложби, 3D изложби, 3D реставрации, 3D модели...” (Todorova-Ekmecki 2021, p. 260). Вследствие на разглеждането на различни примери и форми на ангажираност на общностите с наследство може да се изгради рамка за по-цялостното им разбиране. Тези типове ангажираност включват: документиране и дигитална консервация на наследство; дигитализиране и предаване на културна памет; социализация, възстановяване на културни практики; мобилизация чрез дигитални технологии за съхранение на наследство в риск или възстановяването на загубено наследство.

Общностите с наследство и дигиталните технологии – типология на взаимодействията:

▷ **Документиране и дигитална консервация.** Общности масово използват технологии като 3D сканиране, фотограметрия и GIS, за да създадат дигитални двойници на застрашени или вече разрушени културни обекти. Пример за това е инициативата Project Mosul¹. След унищожаването на културното наследство в Ирак проектът е основан от двама изследователи. Те събират съмишленици, местни жители, археолози и туристи, които се консолидират и се включват във възстановяването в дигитална форма на артефакти, унищожени по време на конфликта.

▷ **Възстановяване на унищожено наследство.** Тук общността използва дигиталните технологии, за да достигне до масовата публика, като разпространява снимки на моста в Мостар – архитектурна забележителност в Босна и Херцеговина, унищожен през 1993 г. Докато различни общности могат да претендират, че са наследници на дадено наследство, те могат да наследяват и самото отсъствие на обекта, което историкът Бътлър нарича „изграждане на загуба“ (CE 2009, p. 73). Общността привлича подкрепата на ЮНЕСКО и ИКОМОС и през 2005 г. възстановеният мост и заобикалящата го среда са включени в Списъка на световното културно наследство.²

▷ **Съхраняване на наследство в риск.** Такъв е случаят с Roşia Montană – румънско село, където местната общност успява да поведе и спечели кампания срещу най-голямата канадска минна компания RMGC. Първоначално е организирана чрез социалните мрежи от няколко фермери и миньори, които събират съмишленици и привличат международни организации като Greenpeace и BankWatch. Последователните усилия на общността водят до включването на селото в Списъка на ЮНЕСКО като културен пейзаж и всякаква минна дейност в района е забранена.³

▷ **Възстановяване на културна памет.** Пример е общността в италианското село Акуила, пострадало тежко от земетресение (Bock 2016, pp. 97 – 115). След разрушаването на множество културни паметници местни граждани създават дигитален архив на сградите преди разрушението. С помощта на отво-

рени платформи те координират усилията си и изграждат база за бъдеща реконструкция, като същевременно съхраняват колективната памет на мястото. Именно инициативата на жителите – а не институциите – е движещата сила на възстановяването чрез дигитални средства.

▷ **Социализация на културно наследство.** Пример в това отношение са Европейските дни на наследството от 2016 г., които акцентират върху начините, по които общностите с наследство помагат за социализацията на местно наследство (ЕНД 2016). Тук ролята им е от особено значение, защото те могат по въздействащ начин да предоставят на потока от туристи информация за своето минало и да стимулират устойчиви форми на културен туризъм (Заячка 2023, р. 141). Също така 68% от европейците заявяват, че присъствието на културно наследство повлиява на избора им на дестинация (Eurostat 2017).

▷ **Дигитализация на културни ресурси.** Участието на общностите в процеса на дигитализация и описване на културни ресурси също има важна роля. Чрез платформи като Zooniverse те участват в транскрибиране на исторически документи, описване на изображения или картографиране на археологически обекти. Това подпомага ангажирането на гражданите с културната история, насърчавайки чувство за принадлежност и отговорност към нейното съхранение.

▷ **Образователни и комуникационни платформи, създадени от/за общности.** Създаване на уебсайтове, архиви и приложения от общности за предаване на знания и културни практики. Пример е проектът Mukurtu⁴ – мобилна платформа, изградена съвместно с местните общности за управление и споделяне на дигитално културно наследство. Проектът има за цел да даде възможност на общностите да управляват, споделят, разказват и обменят своето дигитално наследство.

▷ **Съвместно куриране и създаване на съдържание.** Общностите участват в създаването на изложби и дигитални наративи чрез включване на собствени материали и истории. Такъв пример е Our Migration Story⁵ – платформа, в която мигрантски общности във Великобритания разказват своята история.

ИЗВОДИ

Изследването на взаимодействията между различните общности с наследство и дигиталните технологии разкрива значителен потенциал. Типологизацията, извлечена от различни практики, систематизира ангажираността на общностите в осем основни типа дейности, вариращи от дигитално документиране, съхраняване и реконструкция на културно наследство до съвместно кураторство:

– На първо място, анализирания примери демонстрират, че общностите имат значима роля в процесите на културна дигитализация – не само като източници на съдържание, но и като активни създатели, модератори и потребители на културни практики;

– Второ, варират степента на институционална подкрепа, използваните технологии, както и мащабът на въздействие – от локални архиви до глобални

мултимедийни платформи. Общото е, че във всеки случай общността конструира или реконструира културна ценност чрез дигитални инструменти;

- Един от ключовите изводи е, че синергията между общност и технология има процесуален характер – тя се изгражда чрез участие и отворен достъп. Възможността общностите да създават, модифицират и разпространяват културно съдържание, води до преосмисляне на културната памет;

- Вместо йерархичен модел, в който институциите дефинират кое наследство е ценно, се оформя хоризонтален културен ландшафт, в който значението произтича от колективните действия и дигиталната среда;

- Наблюдава се и специфична форма на културна устойчивост – чрез дигиталните технологии общностите успяват да съхранят културни практики, които са застрашени от забора, миграция, урбанизация или разрушение;

- Общностите се утвърждават като динамични културни субекти, чиито действия се разгръщат в дигиталното пространство – между локалната памет и глобалната свързаност;

- Общностите с наследство имат съществена роля в процеса на устойчива грижа за културното наследство;

- Провеждането на проактивна политика, насърчаваща включването им в процеса на опазване и социализация на културно наследство, би имало положителен ефект и е в унисон с политиката на ЕС.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Синергията между дигиталните технологии и общностите създава нова парадигма в опазването и социализацията на културното наследство. Технологиите не са само инструмент за съхранение, а и катализатор на диалог и участие. Те позволяват културното наследство да бъде не само запазено, но и преоткрито и вписано в съвременните културни практики, като така се гарантират неговата устойчивост и предаване към бъдещите поколения.

Настоящото изследване предлага рамка за разбиране на новите форми на културна ангажираност, възникващи в пресечната точка между общности и дигитални технологии. Извън традиционния институционален подход към културното наследство, в който наследството се съхранява и интерпретира от експерти, тук се откроява алтернативна парадигма: културното наследство като резултат от колективна дигитална активност и ангажираност. Особено важно е, че тази форма на участие не е унифицираща, общностите се дефинират чрез културна дейност и общи действия. В този смисъл типологията на общностите и техните дигитални дейности е не просто аналитичен инструмент, а основа за по-широко разбиране на културната динамика в дигиталната епоха.

В заключение, може да се утвърди, че бъдещето на културното наследство е неразривно свързано с участието на различни общности и с възможностите на дигиталните технологии. Тази синергия представлява нова методология за опазване и социализация на наследството и нова етика – такава, която признава правото на всяка общност да бъде носител, разказвач и създател на културна

ценност. Именно в този процес културното наследство остава живо – защото се предава не само като знание, а и като преживяване, диалог и колективна грижа.

БЕЛЕЖКИ

1. HOW to Crowdsource the Reconstruction of Lost Heritage. Available from: <https://rekrei.org/>.
2. OLD Bridge Area of the Old City of Mostar. Available from: <http://whc.unesco.org/en/list/946>.
3. ROȘIA Montană Mining Landscape. Available from: <https://whc.unesco.org/en/list/1552>.
4. THE FREE, mobile, and open source platform built with Indigenous communities. Available from: <https://mukurtu.org>.
5. OUR Migration Story. The Making of Britain. Available from: <https://www.ourmigrationstory.org.uk>.

ЛИТЕРАТУРА

ЗАЯЧКА, П., 2023. Нематериалното културно наследство като ресурс за развитие на устойчив културен туризъм. *Културно-историческото наследство: опазване, представяне, дигитализация*, 9, 1, с. 141 – 152. Available from: <https://doi.org/10.55630/KINJ.2023.090111>.

REFERENCES

- BOCK, J., 2016. Approaching Utopia Pragmatically: Artistic Spaces and Community-Making in Post-Earthquake L'Aquila. *Micro-utopias: anthropological perspectives on art, relationality, and creativity*, vol. 5, No 1. Available from: <https://doi.org/10.4000/cadernosaa.1046>.
- CE, 2000. *Council of Europe Landscape Convention* (ETS No. 176).
- CE, 2005. *Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*.
- CE, 2009. *Heritage and Beyond*, Council of Europe Publishing.
- EHD, 2016. *European heritage days*. [viewed 04 May 2025]. Available from: <https://www.europeanheritagedays.com/Shared-Theme/Heritage-and-Communities-%282016%29>.
- EUROSTAT, 2017. [viewed 04 May 2025]. Available from: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2150>.
- GRAHAM, B.; TUNBRIDGE, J., 2008. A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy. *New Zealand Geographer*, vol. 56, issue 2, pp. 61 – 80.
- ICOMOS, 1964. *International Council of Monuments and Sites*.
- ICOMOS, 1987. *Charter for the conservation of historic towns and urban areas*.
- ICOMOS, 2013. *The Burra Charter*.
- LEBLANC, F., 1993. Is Everything Heritage? (What is Heritage?). *ICOMOS Canada Bulletin*, vol. 2, No 2, pp. 2 – 3.
- LOWENTHAL, D., 1985. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: University Press.
- STAMATOPOULOU, E., 2007. *Cultural Rights in International Law*. Publisher:

Martinus Nijhoff. ISBN 10:9004157522.

TODOROVA-EKMEKCI, M. 2021. Presenting and Promoting Cultural Heritage with Digital Media, Marketing Approaches and Methods. Good Examples. *KIN Journal*, 7(2), Institute of Mathematics and Informatics – Bulgarian Academy of Sciences, pp. 259 – 266. DOI: https://www.doi.org/10.26615/issn.2367-8038.2021_2_023.

TROGER, K.; SAUNIER, Y., 2001. *Zoom sur le site historique de Lyon, lieux, sites, evenements, acteurs du patrimoine urbain*, s. l., Mission site historique de Lyon.

UNESCO, 1972. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*.

UNESCO, 2001. *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*.

UNESCO, 2003. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*.

UNESCO, 2011. *Recommendation on the historic urban landscape*.

ZAYACHKA, P., 2023. Nematerialното kulturno nasledstvo kato resurs za razvitie na ustoychiv kulturen turizam. *Kulturno-istoricheskoto nasledstvo: opazvane, predstaviane, digitalizatsia*, 9, 1, pp. 141 –152. Available from: <https://doi.org/10.55630/KINJ.2023.090111>.

HERITAGE COMMUNITIES AND DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE PROCESSES OF PRESERVATION AND SOCIALIZATION OF CULTURAL HERITAGE

Abstract: *The study examines the role of heritage communities and digital technologies in the processes of preservation and socialization of cultural heritage. Key concepts and trends are presented in the context of the inclusion of communities, the expansion of the scope of cultural heritage and the role of digital technologies. Different forms of engagement of heritage communities are brought to the fore. Good practices and examples in the field are presented, as well as various methods and technologies that show the synergies between communities and digital technologies in their diverse activities related to the preservation, digital presentation and promotion of cultural heritage, sites, places and practices. In the end, main conclusions are drawn about the synergy between digital technologies and communities and their prospects in the future.*

Keywords: *heritage communities; Faro Convention; digital technologies; cultural heritage; valorization*

Senior Assist. Prof. Plamena Zayachka, PhD

<https://orcid.org/0000-0002-6840-1383>

Institute of Ethnology and Folklore Studies with
Ethnographic Museum at the Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria

E-mail: plamenazayachka@gmail.com